

LIDSKÁ PRÁVA STARŠÍCH OSOB V KRIZOVÝCH SITUACÍCH: PŘÍSTUP RADY EVROPY

ALLA TYMOFEYEVA

Abstract: **Human Rights of Older Persons in States of Emergency: Approach of the Council of Europe**

The objective of this paper is to evaluate the law of the Council of Europe (CoE) regarding protection of the human rights of elderly in crisis situations using the examples of the armed conflict in Ukraine and COVID-19. Given this, the paper is divided into two main parts. The first part analyses the response of the Council of Europe bodies to the measures influencing the rights of elderly introduced by the governments of the CoE member states in relation to COVID-19. The second part is devoted to the specifics of the legal regulation of the human rights of the elderly during armed conflicts, applying the example of the war in Ukraine. The Conclusions focus on the comparison of the protection of older people in the two mentioned crisis situations, i.e. with regard to the war in Ukraine and in connection with COVID-19. The author is of opinion that the rights of older persons received more attention in times of the health crisis than during the armed conflict.

Keywords: older persons; COVID-19; war; ECtHR; crisis; Council of Europe; state of emergency

Klíčová slova: starší lidé; covid-19; válka; ESLP; krizové situace; Rada Evropy; nouzový stav

DOI: 10.14712/23366478.2023.7

ÚVOD

Žijeme v období plném výzev.¹ Před několika lety jsme se setkali s mimořádnou situací, vyvolanou covidem-19, teď prožíváme válku na Ukrajině. I když v prvním případě se jednalo o důsledky epidemie a v druhém jde o dopady ozbrojeného konfliktu, obě tyto situace lze označit za krizové. Česká právní úprava nabízí definici pojmu krizová situace v § 2 zákona č. 240/2020 Sb., o krizovém řízení: „*mimořádná událost podle zákona o integrovaném záchranném systému, narušení kritické infrastruktury nebo jiné nebezpečí, při nichž je vyhlášen stav nebezpečí, nouzový stav nebo stav*

¹ YUDKIVSKA, G. “And the Work of Justice Shall Be Peace...” – When Human Rights Are Not the Path to Peace and Security. In: KJØLBRO, J. F. – O’LEARY, S. – TSIRLI, M. (eds.). *Liber amicorum Robert Spano*. The Hague: Eleven, 2022.

ohrožení státu“.² V jednotlivých právních řádech se definice pojmu „krizová situace“ může lišit, v tomto článku budeme tento termín chápat ve smyslu jakékoli nepříznivé události ohrožující důležité zájmy státu, která vede k vyhlášení nouzového stavu. Vymezením pojmu „nouzový stav“ (*state of emergency*) se ve své zprávě z roku 2020³ zabývala Benátská komise Rady Evropy. V bodu pět této zprávy nalézáme definici, která stanoví, že „*nouzový stav je – dočasná situace, za níž se výkonné moci udělují výjimečné pravomoci a platí výjimečná pravidla v reakci a s ohledem na nezbytnost překonání mimořádné situace představující zásadní hrozbu pro zemi*“.⁴ Benátská komise uvádí jako příklady takových mimořádných situací přírodní katastrofy, občanské nepokoje, epidemie, masivní teroristické útoky, ekonomickou krizi, válku a hrozbu použití síly.⁵ Během krizových situací stát může přijímat opatření omezující lidská práva. K přijetí takových opatření došlo i za covidu-19 a za ozbrojeného konfliktu na Ukrajině.

Krizová opatření zavedená vládami jednotlivých zemí v souvislosti s covidem-19 měla velký dopad na lidská práva starších lidí. Také v případě války na Ukrajině, kdy v roce 2014 na východě Ukrajiny a v únoru 2022 na celém území státu byl vyhlášen nouzový stav,⁶ se starší osoby nachází ve velmi obtížné situaci, která ovlivňuje jejich lidská práva.⁷ Za doby koronavirové krize byla ochrana práv starších osob věnována zvláštní pozornost. V některých zemích Rady Evropy měli senioři například vyhrazené časy pro nakupování, donášku potravin domů či přednost při očkování. V souvislosti s válkou na Ukrajině však tuto tendenci nepozorujeme. Není vidět, že by se státy Rady Evropy specificky zabývaly ochranou práv starších osob za války nebo v případě útěku před ní. Válka je stejně jako covid-19 mimořádnou situací, nemělo by se tedy seniorům dostat speciální ochrany jejich práv i v této situaci.⁸ Tento článek se zaměří na srovnání ochrany lidských

² Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), § 2.

³ CDL-AD(2020)014, Report Respect for Democracy, Human Rights and the Rule of Law During States of Emergency: Reflections. European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Strasbourg, 19 June 2020, Study n° 987/2020.

⁴ Tamtéž, bod 5.

⁵ Tamtéž.

⁶ Law of Ukraine on approval of the Decree of the President of Ukraine “On imposition of emergency rule in separate regions of Ukraine”, No 2101-IX of 23 February 2022.

⁷ Pro účely tohoto příspěvku válkou na Ukrajině se rozumí období od února 2014 do dnešního dne (29. listopadu 2022).

⁸ K napsání tohoto článku mě přiměla situace, jejímž svědkem jsem byla během cesty na Ukrajinu v červenci 2022. Na Ukrajinu jsem cestovala autobusem ze Slovenska přes hraniční přechod Vyšné Německé – Užhorod. Nedaleko mě seděly dvě dámy, které by se daly označit za starší osoby. Jedna z nich se velmi smutně, dokonce bezradně, dívala z okna. Bylo mi jí líto, vypadala jako uprchlice z Ukrajiny, které se nepodařilo najít svoje místo v Evropě, a proto se vrací zpět do vlasti, kde na ni nic dobrého také nečeká. Takové výrazy starších lidí jsem už několikrát pozorovala během setkání s ukrajinskými uprchlíky v České republice. Slovenskou hraniční kontrolu jsme absolvovali poměrně rychle a dostali se na stranu ukrajinskou. Kontroly na ukrajinské straně bývají zpravidla velmi rychlé, protože hodně cizinců na Ukrajinu necestuje ani za běžných okolností a už vůbec ne po 24. únoru 2022; obvykle proto kontrolují jen doklady vlastních občanů. Tentokrát byla situace jiná. Když pracovnice celní služby vybírala pasy cestujících, řekla té starší z obou dam, že se se svým dokladem na Ukrajinu nedostane. Druhá paní sedící vedle ní mohla být ve věku kolem sedmdesáti let, podle všeho to byla její dcera. Ta se začala matky zastávat a řekla, že přece ji s tímto dokladem nedávno povolili odjet z Ukrajiny, proč se tedy nemůže vrátit zpět, když bydlí na Ukrajině už více než 25 let. Na to pracovnice celního úřadu odpověděla, že tenkrát z Ukrajiny mohl odcestovat kdokoli, ale teď nemůže dovolit přicestovat na území Ukrajiny občanům Ruské federace. Poté sebrala doklady všech ostatních cestujících a odešla. Dlouho jsme čekali na kontrolu našich dokladů, nakonec přišel řidič a poprosil, aby si „ruské“ ženy vzaly svoje zavazadla, a vyprovodil je z autobusu. Co se stalo dál, nevím,

práv seniorů v souvislosti s covidem-19 a válkou na Ukrajině. Pozornost bude zaměřena především na to, jak orgány Rady Evropy reagovaly na opatření členských států v souvislosti s dvěma zmíněnými krizovými situacemi, zda tato opatření byla v souladu s lidskými právy starších osob. Rada Evropy je nejvýznamnější lidskoprávní organizací na evropském kontinentu, proto bude proveden rozbor dokumentů na ochranu práv starších lidí vydaných především v rámci této mezinárodní organizace.

Na rozdíl od Ameriky a Afriky, kde existuje „*Meziamerická úmluva o ochraně lidských práv starších osob*“⁹ a „*Protokol k Africké chartě lidských práv a práv národů o právech starších osob*“¹⁰ v rámci Rady Evropy absentuje instrument, který by speciálně chránil práva starších lidí. Proto při rozboru soustředíme pozornost na klíčové evropské dokumenty, které zaručují ochranu taktéž starším osobám,¹¹ a to na „*Evropskou úmluvu o lidských právech*“¹² (EÚLP) z roku 1950 a „*(Revidovanou) Evropskou sociální chartu*“ (Charta) z roku 1961/1996.¹³ Dále se podíváme na některé další nástroje Rady Evropy, které by mohly sloužit k ochraně lidských práv seniorů. Krátce upřesníme, že pro účely tohoto příspěvku bude označení „starší lidé“ používáno pro osoby ve věku šedesáti a více let. Cílem tohoto příspěvku je provést právní rozbor dokumentů Rady Evropy, které se týkají ochrany lidských práv starších lidí v případech mimořádných situací, na příkladu dvou nedávných mimořádných událostí, a to covidu-19 a války na Ukrajině. Dílčími úkoly je zjistit, jaké dokumenty Rady Evropy jsou na tyto situace použitelné, jak konkrétně byly dokumenty Rady Evropy aplikovány na konkrétní situace v případech obou zkoumaných událostí, co je v obou případech v přístupu Rady Evropy a států shodné, a v čem se přístupy naopak liší.

S ohledem na výše zmíněný cíl bude tento článek rozdělen do dvou hlavních částí. První část zhodnotí reakci orgánů Rady Evropy na vnitrostátní opatření členských států v souvislosti s covidem-19 a dopady těchto opatření na práva seniorů. Druhá část bude věnována specifikům právní úpravy lidských práv starších osob za ozbrojeného konfliktu na příkladu války na Ukrajině. Závěry článku se zaměří na srovnání přístupu orgánů Rady Evropy k ochraně starších lidí ve dvou zmíněných krizových situacích, tedy za

---

ale pořád si pamatují výrazy obličejů té asi devadesátileté paní a její dcery, které bez vzteku a naděje opustily prostor autobusu a zůstaly s taškami stát u zábradlí hraničního přechodu. Když jsem pak o této situaci vykládala na Ukrajině, všichni jako jeden řekli, že to byl správný postup a že „Rusáci“ nemají na Ukrajině co dělat a že, když už tak dlouho bydlí na Ukrajině, dávno měly obdržet ukrajinské občanství. Argument, že se jedná o velmi staré ženy, pro které je cestování velmi náročné, nikoho nezajímá. Cílem této pasáže je poukázat na úctu k starším lidem, nikoliv vyjádřit podporu Ruské federaci jako státu.

⁹ Viz Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons. In: *Cambridge Core* [online]. 15. 6. 2015 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-legal-materials/article/abs/interamerican-convention-on-protecting-the-human-rights-of-older-persons/358D9FDA98AB2E6ADDE8875767E0CD84>. Úmluva vstoupila v platnost v roce 2017.

¹⁰ Viz Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Older Persons. In: *African Union* [online]. 31. 1. 2016 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://au.int/en/treaties/protocol-african-charter-human-and-peoples-rights-rights-older-persons>. Protokol zatím nevstoupil v platnost, nebylo dosaženo potřebného počtu ratifikací.

¹¹ K lidským právům starších lidí viz BÍLKOVÁ, V. – ŠIMÁČKOVÁ, K. – TYMOFEYEVA, A. *Lidská práva starších lidí*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022.

¹² Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, jednaná v Římě dne 4. listopadu 1950. Text viz Sdělení č. 209/1992 Sb.

¹³ Evropská sociální charta přijatá v Turíně dne 18. října 1961. Text viz Sdělení č. 14/2000 Sb. m. s.; a Revidovaná Evropská sociální charta, Štrasburk, 3. 5. 1996.

války na Ukrajině a v souvislosti s covidem-19. Ihned v úvodu lze nastínit, že tyto dvě mimořádné situace jsou odlišné podle obsahu a okruhu přímo dotčených subjektů. Je proto pochopitelné, že i reakce orgánů Rady Evropy v tomto ohledu není totožná. V obou situacích však jde o důležité zájmy starších osob a nezbytnost zajištění jejich ochrany, zejména s ohledem na stav nouze.

1. COVID-19 A JEHO DOPAD NA LIDSKÁ PRÁVA STARŠÍCH OSOB

Opatření přijatá vládami členských států Rady Evropy v souvislosti s covidem-19 měla velký dopad na lidská práva seniorů.¹⁴ Jednotlivé orgány této organizace proto učinily odpovídající prohlášení týkající se ochrany lidských práv seniorů v době koronaviru. Jelikož nejznámějším orgánem Rady Evropy je Evropský soud pro lidská práva (ESLP), na začátku stručně prozkoumáme, jaký vliv měla koronakrize na jeho fungování a s tím spojenou ochranu práv starších osob. Dále se zaměříme na ochranu sociálních práv seniorů v souvislosti s covidem-19 dle „*Evropské sociální charty*“ (Charty). Nakonec se podíváme na prohlášení dalších institucí Rady Evropy, která se týkala speciální ochrany lidských práv starších osob v době koronaviru.

1.1 EVROPSKÁ ÚMLUVA O LIDSKÝCH PRÁVECH A COVID-19

Změny, které proběhly ve společnosti s ohledem na covid-19, ovlivnily také fungování lidskoprávních institucí Rady Evropy, především ESLP. První důležitou změnou se stalo prodloužení tenkrát ještě šestiměsíční lhůty¹⁵ pro podání stížnosti k ESLP o tři měsíce,¹⁶ ke kterému došlo na začátku epidemie covidu-19. S ohledem na to, že v této věci nerozhodovaly smluvní strany EÚLP, ale přímo ESLP, někteří pokládali takový postup za nebezpečný precedent.¹⁷ Nicméně z hlediska ochrany práv seniorů lze tento krok ESLP považovat za pozitivní: dovolil totiž seniorům a jejich právním zástupcům vypořádat se s nečekanou skutečností, kterou přinesla epidemie covidu-19. Na začátku vládních opatření platil v mnoha zemích zákaz vycházení, což mohlo těm seniorům, kteří neovládají internet, velmi ztížit možnost komunikace s právními zástupci. Prodloužení procesní lhůty tak poskytlo dodatečnou příležitost získat a připravit nezbytné podklady pro účely podání stížnosti k ESLP.

Některá koronavirová opatření zavedená jednotlivými členskými státy Rady Evropy měla pochybnou povahu a mohla být klasifikována jako porušující lidská práva

¹⁴ BÍLKOVÁ, V. *Jak chránit seniory v čase koronaviru?* [online]. Policy paper. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 6. 11. 2020 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: https://www.dokumenty-iir.cz/PolicyPapers/2020/PP_11_2020_VBilkova_covid19.pdf.

¹⁵ Na základě Protokolu č. 15 k EÚLP od 1. února 2022 platí čtyřměsíční lhůta pro podání stížnosti k ESLP.

¹⁶ ECtHR. Extension of exceptional measures at the European Court of Human Rights [online]. 9. 4. 2020 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/PD_STRAS/EN_PDS_20200316_ECHR-is-taking-exceptional-measures.pdf.

¹⁷ GROCHOVÁ, M. – MAJERČÍK, L. Convention in times of COVID-19: who is the Master of International Treaties? *Czech Yearbook of Public and Private International Law*. 2020, Vol. 11, s. 39.

seniorů. Došlo zejména k rozsáhlému omezení volného pohybu osob (čl. 2 Protokolu č. 4 k EÚLP), shromažďovacích práv (čl. 11 EÚLP) a práva na soukromí (čl. 8 EÚLP). Některé státy si uvědomovaly, že omezení uvalená na obyvatelstvo mohou vést k porušení EÚLP, proto se rozhodly oznámit generálnímu tajemníkovi Rady Evropy odstoupení od svých závazků na základě článku 15 EÚLP.¹⁸ Takový postoj zvolilo 10 ze 47 smluvních států, a to Albánie, Arménie, Estonsko, Gruzie, Lotyšsko, Severní Makedonie, Moldavská republika, Rumunsko, San Marino a Srbsko.¹⁹ To znamená, že předmětné derogace mohou mít dopad na projednávání stížností seniorů k ESLP vůči zmíněným zemím.

Oddělení výzkumu ESLP vypracovalo soubor (*factsheet*) s názvem „COVID-19 health crisis“,²⁰ kde ke dnešnímu dni nalézáme více než třicet případů. Většina z nich nebyla zatím projednána v meritu a s ohledem na velmi omezený počet rozsudků, a tedy i detailní informaci o stěžovateli, nemůžeme přesně říci, které z nich se přímo dotýkají starších lidí. Některé stížnosti byly k ESLP navíc podány nevládními organizacemi ve smyslu článku 34 EÚLP²¹ a jejich členy mohou být i senioři. Případy s heslem „COVID-19“ lze taktéž vyhledat v databázi HUDOC-ECHR, ale tento vyhledávač neumožňuje vyhledávání podle věku stěžovatele.²² Následující rozbor proto zhodnotí případy, které by se teoreticky mohly dotýkat starších lidí a jejich lidských práv ovlivněných opatřeními v rámci boje s koronavirem.

Pro některé starší osoby může být zásadní možnost účastnit se veřejných bohoslužeb, a tohoto práva se týká věc *Sdružení ortodoxní církevní poslušnosti proti Řecku*.²³ Stěžovatelé před ESLP namítají porušení svých práv v souvislosti se zákazem kolektivních bohoslužeb v rámci boje s covidem-19. V tuto chvíli ESLP nerozhodl v dané věci, ale dne 11. října 2022 byl vydán jeho rozsudek ve věci *Constantin-Lucian Spînu proti Rumunsku*,²⁴ který se týká obdobné problematiky. Zde bylo konstatováno, že k porušení článku 9 EÚLP (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání) nedošlo. Stěžovatel, člen Církve adventistů sedmého dne, který se nacházel ve vězení, považoval zákaz navštěvovat veřejné bohoslužby na základě opatření v souvislosti s covidem-19 za odporující jeho lidským právům. ESLP s ním nesouhlasil a konstatoval, že omezení zavedená vládou byla nezbytná. S ohledem na podobnost obou případů je pravděpodobné, že ESLP ve věci *Sdružení ortodoxní církevní poslušnosti proti Řecku* rozhodne analogickým způsobem.

¹⁸ RUFFER, E. The European Convention on Human Rights in Times of Trouble: Use of Derogations under Article 15 ECHR. *Czech Yearbook of Public and Private International Law*. 2020, Vol. 11, s. 22.

¹⁹ Reservations and Declarations for Treaty No.005 – Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 005). In: *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=0>.

²⁰ ECtHR. COVID-19 health crisis [online]. 2022 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Covid_ENG.pdf.

²¹ K definici pojmu nevládní organizace ve smyslu čl. 34 EÚLP viz TYMOFEYEVA, A. *Non-governmental organisations under the European Convention on Human Rights: Exceptional Legal Standing*. Passau–Berlin–Prague: RWW Science and New Media, 2015, s. 98.

²² Totéž platí pro vyhledávání judikatury ESLP týkající se práv starších osob v souvislosti s válkou na Ukrajině.

²³ ECtHR, *Association of orthodox ecclesiastical obedience v. Greece* (communicated case), no. 52104/20 – stížnost komunikována vládě v březnu 2021.

²⁴ ECtHR, *Constantin-Lucian Spînu v. Romania*, no. 29443/20, 11. 10. 2022.

V roce 2020 se před ESLP objevil případ, který může sloužit jako vodítko pro určení hranice, od které ESLP uvažuje o stěžovateli jako o „starší osobě“, a to *Hafeez proti Spojenému království*.²⁵ Stěžovatelem ve věci je totiž šedesátiletý muž, kterého ESLP ve svém oznámení vládě přímo označil jako „starší osobu“.²⁶ Z toho můžeme dovodit, že osoby ve věku šedesát a více let jsou z pohledu ESLP „staršími osobami“. Zmíněný případ proto posloužil jako východisko pro definici „starší osoby“ v úvodní části tohoto článku. Pro úplnost zmíníme, že se týká zejména stížnosti na špatné podmínky ve vězení kvůli pandemii covidu-19 a zatím nebyl rozhodnutý.

Pokud se podíváme na judikaturu ESLP ke covidu-19 jako na celek, zjistíme, že obecnou tendencí je prohlásit stížnosti týkající se koronavirových opatření za nepřijatelné, a to buď s ohledem na nevyužití vnitrostátních opravných prostředků,²⁷ absenci postavení oběti,²⁸ nebo zneužití práva na stížnost.²⁹ V tuto chvíli, kromě zvláštních excesů,³⁰ ESLP nahlíží na omezující opatření týkající se covidu-19 jako na nezbytná v demokratické společnosti, a proto nečiní závěr, že došlo k porušení EÚLP. Další stížnosti na porušení jejich práv během covidu-19 jsou pravděpodobně na cestě. Uvidíme, jak se k nim ESLP postaví po uplynutí několika let a jaký to bude mít dopad na práva seniorů. V následující části příspěvku se podíváme na to, jak covid-19 ovlivnil situaci s ochranou práv starších osob na základě Charty.

1.2 EVROPSKÁ SOCIÁLNÍ CHARTA A COVID-19

Giuseppe Palmisano, předseda Evropského výboru pro sociální práva (EVSP), ve svém prohlášení pojmenovaném „*Sociální práva v době pandemie*“, uvedl, že krize covidu-19 připomíná důležitost zajištění trvalého pokroku v oblasti požívání sociálních práv, zejména prostřednictvím rozvoje služeb veřejného zdraví.³¹ Tyto služby by měly být dostupné především seniorům, kteří patří do nejrizikovější skupiny. Dále předseda EVSP vyzval k využití monitorovacích mechanismů Charty,³² jimiž jsou podávání zpráv a kolektivní stížnosti, jako nástroje pro obnovu spravedlnosti.

V rámci boje s covidem-19 EVSP upozornil na nezbytnost speciální ochrany starších lidí na základě článku 23 Revidované Charty (právo starších osob na sociální ochranu).³³ Zdůraznil, že je třeba mít na paměti ochranu před diskriminací na základě věku, zejména v přístupu ke zboží a službám, zdravotní péči, vzdělávání, pojišťovnictví

²⁵ ECtHR, *Hafeez v. United Kingdom* (oznámený případ), no. 14198/20, komunikováno vládě dne 24. 3. 2020.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ ECtHR, *Zambrano v. France* (dec.), no. 41994/21, 7. 10. 2021.

²⁸ ECtHR, *Le Mailloux v. France* (dec.), no. 18108/20, 5. 11. 2020.

²⁹ ECtHR, *TOROMAG, S.R.O. and 4 other applications v. Slovakia* (decision), no. 41217/20, 28. 6. 2022;

ECtHR, *Zambrano v. France* (dec.), no. 41994/21, 7. 10. 2021.

³⁰ ECtHR, *Feilaazoo v. Malta*, no. 6865/19, 11. 3. 2021. Zde ESLP konstatoval porušení čl. 3 EÚLP s ohledem na nepřiměřeně dlouhý (sedm týdnů) pobyt v karanténě v souvislosti s covidem-19 v detenčním zařízení.

³¹ LUKAS, K. Social Rights in times of pandemic. In: *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/social-rights-in-times-of-pandemic>.

³² Tamtéž.

³³ The right of elderly persons to social security. In: *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/article-23>.

a bankovníctví, a také účasti na občanském dialogu. Dále se EVSP domnívá, že v boji proti takové diskriminaci je nezbytné přijetí odpovídajícího právního rámce.³⁴ Článek 23 rovněž požaduje, aby smluvní strany Charty přijaly vhodná opatření proti zneužívání starších osob s cílem zvýšit povědomí o potřebě vymýtit týrání a zanedbávání starších lidí. Totéž se vztahuje i na státy, které přijaly článek 4 Dodatkového protokolu k Chartě.³⁵ Pro starší osoby žijící v ústavech musí být zaručeno právo na přiměřenou péči a odpovídající služby. Na základě článku 23 Revidované Charty mají senioři právo udržovat osobní kontakt s osobami blízkými. Skutečnost, že s ohledem na covid-19 byly v některých zemích Rady Evropy zakázány návštěvy v zařízeních pro seniory,³⁶ se může v tomto ohledu jevit velmi problematickou a vést ke kolektivním stížnostem k EVSP.

Pokud jde o zdravotní péči, článek 23 Revidované Charty vyžaduje, aby existovaly přístupné programy a služby zdravotní péče speciálně určené pro starší lidi. Letos se objevila první kolektivní stížnost, týkající se diskriminace starších osob při očkování proti covidu-19. Jedná se o stížnost ve věci *Institut pro evropskou politiku (Open Society European Policy Institute – OSEPI) proti Bulharsku*,³⁷ která byla podána k EVSP dne 25. ledna 2022. OSEPI zejména tvrdí, že Bulharsko porušilo zákaz diskriminace na základě věku a zdraví ve vztahu k osobám ve věku 60 let a více při distribuci vakcín proti covidu-19 mezi prosincem 2020 a květnem 2021. Stěžovatelé namítají, že starší osoby byly zaprvé diskriminovány ve srovnání s ostatními skupinami obyvatel Bulharska, protože i když byly vystaveny mnohem vyššímu riziku úmrtí nebo těžkého průběhu nemoci, nezískaly efektivně přednostní přístup k očkování. Zadruhé byly diskriminovány ve vztahu k ostatním prioritním skupinám: ačkoli měly podobné postavení, nebylo s nimi zacházeno nediskriminačně, protože nebyly efektivně upřednostňovány. Stěžovatelé se přitom odvolávají na porušení článku E Revidované Charty ve spojení s článkem 11 Charty.³⁸ OSEPI navíc zdůrazňuje zranitelné postavení starších osob ve vztahu ke covidu-19.³⁹ Tato věc zatím není rozhodnuta, ale s ohledem na přístup jiných zemí Rady Evropy, kde senioři během covidu-19 byli upřednostňováni, lze předpokládat, že stěžovatelé mají velké šance na úspěch.

Na závěr této části článku bude pozornost zaměřena na některé další dokumenty Rady Evropy, týkající se ochrany práv seniorů během covidu-19. Jako první uvedeme stanovisko Komisaře Rady Evropy pro lidská práva (KLP) s názvem „*Starší lidé potřebují ve věku pandemie covidu-19 větší podporu než kdykoliv dříve*“.⁴⁰

---

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tento článek má stejné znění jako článek 23 Revidované Charty.

³⁶ BÍLKOVÁ, c. d., s. 2.

³⁷ European Committee of Social Rights. Open Society European Policy Institute (OSEPI) v. Bulgaria, Complaint No. 204/2022 [online]. 25. 1. 2022 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cc204casedoc1-en/1680a55b46>.

³⁸ Bod 99 stížnosti č. 204/2022.

³⁹ Bod 97 stížnosti č. 204/2022.

⁴⁰ Statement: Older persons need more support than ever in the age of the Covid-19 pandemic. In: *Council of Europe* [online]. 20. 3. 2020 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/older-persons-need-more-support-than-ever-in-the-age-of-the-covid-19-pandemic><https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/older-persons-need-more-support-than-ever-in-the-age-of-the-covid-19-pandemic>.

1.3 REAKCE DALŠÍCH ORGÁNŮ RADY EVROPY NA POSTAVENÍ SENIORŮ BĚHEM COVIDU-19

Dunja Mijatović, **komisařka Rady Evropy pro lidská práva**, ve svém prohlášení ze dne 20. března 2020 zdůraznila, že probíhající epidemie koronaviru je obzvláště nebezpečná pro starší osoby.⁴¹ Dle jejího názoru má covid-19 nepřiměřeně negativní dopad především na jejich právo na zdraví, ale i na další lidská práva. V rámci boje proti viru totiž členské státy zavedly opatření k omezení svobody pohybu a často žádaly starší osoby, aby se izolovaly dříve než běžná populace. Proto jejich „uvěznění“ trvá v podstatě déle. Dle názoru KLP vládní opatření, týkající se izolace, byla sice nezbytná ke zpomalení šíření viru, avšak bezpochyby zhoršila již delší dobu palčivý problém sociální izolace starších osob.⁴² Starší lidé jsou obecně vystaveni vyššímu riziku chudoby a sociálního vyloučení (izolace), což má přímý dopad na jejich zdravotní stav, včetně duševního zdraví. Proto v této krizové situaci potřebují větší podporu než kdykoliv jindy. Dunja Mijatović vyzvala k posílení mezigenerační solidarity a udržení sociálního kontaktu se staršími lidmi za podmínky vyloučení rizika nákazy.⁴³ Příkladem takových akcí mohou být podle ní virtuální setkání nebo každodenní telefonní hovory dobrovolníků, posílání pohlednic starším sousedům atp.

Další věc, na kterou upozornila ve svém stanovisku KLP, je nárůst hanlivých poznámek a projevů nenávisti zaměřených na starší osoby na sociálních sítích.⁴⁴ Někteří mladí lidé si totiž mysleli, že vládní omezení sledují jako hlavní cíl ochranu zdraví seniorů, a tedy všichni ostatní musí kvůli nim trpět. KLP připomněla, že s ohledem na tuto situaci je nezbytné zvyšovat povědomí o nebezpečí, které komentáře s odstínem „*hate speech*“ představují. Nakonec zmínila selhání institucionálních zařízení pro dlouhodobou péči o starší osoby.⁴⁵ V těchto zařízeních často dochází k porušování lidských práv i za běžných okolností, a to mimo jiné kvůli chronickému nedostatku zdrojů. V době koronakrizy byli obyvatelé ústavů i pečovatelský personál vystaveni zvýšenému riziku, a členské státy Rady Evropy měly proto zajistit účinnou reformu sociální péče.

Na konci března 2020 Marija Pejčinović Burić, **generální tajemnice Rady Evropy**, varovala členské státy před tím, že při uvalení omezení v souvislosti s covidem-19 musí být brána v potaz proporcionalita při dodržování lidských práv. Pro účely usnadnění rozhodovací činnosti vlád členských států Rady Evropy byl přijat dokument s názvem „*Respektování demokracie, právního státu a lidských práv v rámci sanitární krize covidu-19: sada nástrojů pro členské státy*“.⁴⁶ Tento dokument hovoří zejména o tom, že v době epidemie by se členské státy měly obzvláště vyhnout porušení článku 2 (právo na život) a článku 3 (zákaz mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Council of Europe. Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis: a toolkit for member states. Information Document SG/Inf(2020)11 [online]. 7. 4. 2020 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1f40>.

zacházení anebo trestu) ve vztahu ke starším osobám.⁴⁷ Jejich vystavení nemoci (covid-19) a nadbytečnému utrpení může být shledáno zároveň neslučitelným s pozitivními závazky států chránit život a předcházet špatnému zacházení.

Evropský výbor proti mučení (CPT) ve svém dokumentu s názvem „*Prohlášení o zásadách týkajících se zacházení s osobami zbavenými svobody v souvislosti s pandemií koronavirové choroby (covid-19)*“ upozornil na to, že při poskytování zdravotní péče by měla být zvláštní pozornost věnována potřebám zranitelných osob, mezi nimiž přímo jmenuje starší osoby.⁴⁸ Tato zvláštní péče mohla spočívat zejména v provedení testů na covid-19 a na jejich základě poskytnutí intenzivnější péče podle potřeby. Kromě toho by zadržené osoby měly dostávat psychologickou podporu od zaměstnanců zařízení při zbavení osobní svobody vzhledem k možné frustraci vyvolané koronavirem.

Jako další příklad zaměření pozornosti na potřeby starších osob v době koronaviru lze uvést „*Speciální kolekci případů souvisejících s covidem-19 o ústavní judikatuře, vypracovanou Benátskou komisí Rady Evropy*“.⁴⁹ Zde nalezneme i případy, které se přímo dotýkají seniorů. Jeden z nich, BIH-2020-1-001, popisuje rozhodování ústavního soudu v Bosně a Hercegovině.⁵⁰ Stěžovatelé před tímto ústavním soudem namítali protiústavnost nařízení Federálního ústředí civilní ochrany, které ukládalo zákaz pohybu osob mladších 18 let a starších 65 let na území Federace Bosny a Hercegoviny. Podstata jejich stížnosti spočívala v tom, že navrhovatelka jako osoba starší 65 let nemohla opustit svůj domov, jít nakupovat nebo navštívit lékaře. Ústavní soud zkoumal tvrzení uvedená v návrhu z hlediska práva na volný pohyb podle článku II.3 Ústavy Bosny a Hercegoviny a článku 2 Protokolu č. 4 k EÚLP. Ve svém nálezu zdůraznil, že nařízení zejména nezohledňovalo skutečnost, že do kategorie osob starších 65 let patří i některé profesně aktivní osoby, zapojené do odborné činnosti právnických osob. A taková práce nebyla během stavu nouze zakázána. Dále soud poznamenal, že příslušné státní orgány nezohlednily a neposoudily, zda a do jaké míry omezení pohybu osob dotčených tímto opatřením skutečně přispělo k boji s covidem-19, a nikdy odpovídajícím způsobem opatření nepřezkoumaly. Vzhledem k těmto skutečnostem dospěl Ústavní soud Bosny a Hercegoviny k závěru, že v tomto případě skutečně došlo k porušení článku 2 Protokolu č. 4 k EÚLP (svoboda pohybu).⁵¹

Prozkoumané dokumenty orgánů Rady Evropy svědčí o tom, že dopad covidu-19 na lidská práva starších lidí byl zohledněn v jejich činnosti. Rada Evropy navíc poskytla

⁴⁷ Tamtéž, s. 5.

⁴⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, CPT/Inf(2020)13 [online]. 20. 3. 2020 [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16809cfa4b>.

⁴⁹ e-Bulletin on Constitutional Case-Law: special collection of cases related to COVID-19. In: *Venice Commission – Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <https://venice.coe.int/files/Bulletin/COVID-19-e.htm>.

⁵⁰ BIH-2020-1-001, a) Bosnia and Herzegovina / b) Constitutional Court / c) Chamber / d) 22-02-2020 / e) AP 1217/20 / f) / g) / h) CODICES (English). In: *CODICES* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné na: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>.

⁵¹ Tamtéž.

členským státům rozsáhlý komplex informací, a dokonce i speciální soubor nástrojů,⁵² pojednávajících o nezbytnosti chránit zájmy starších osob.

Teď se podíváme, jak orgány Rady Evropy reagovaly na krizi spojenou s ozbrojeným konfliktem na Ukrajině a zda přitom byla věnována zvláštní pozornost právům seniorů.

2. PRÁVA STARŠÍCH OSOB A OZBROJENÝ KONFLIKT NA UKRAJINĚ

Na rozdíl od univerzální úrovně, kde máme známé „Ženevské úmluvy“ spolu s jejich „*Dodatkovými protokoly*“, na půdě Rady Evropy nebyl přijat žádný všeobecný dokument, který by upravoval pravidla vedení ozbrojeného konfliktu a zacházení s jeho obětmi. Najdeme zde ale některé mezinárodní smlouvy, které s tímto tématem alespoň okrajově souvisí. První je z časového hlediska „*Dohoda o výměně válečných mrzáků mezi členskými zeměmi Rady Evropy za účelem lékařského ošetření*“⁵³ z roku 1955. Druhou je „*Dohoda mezi členskými státy Rady Evropy o vydání Mezinárodní knihy poukázek na opravy protetických a ortopedických pomůcek pro vojenské a civilní válečné invalidy*“⁵⁴ z roku 1962. Posledním a nejrozsáhlejším dokumentem je „*Evropská úmluva o nepromlčitelnosti zločinů proti lidskosti a válečných zločinů*“⁵⁵ z roku 1974, která vstoupila v platnost téměř po třiceti letech v roce 2003. Česká republika není stranou ani jedné z těchto úmluv. Když se podíváme na text těchto tří mezinárodních smluv Rady Evropy, zjistíme, že žádná z nich nezmiňuje ve svém textu starší osoby nebo seniory, ale týká se všech osob, které mohou spadat pod její působnost. Ke studiu práv starších lidí za války tedy opět musíme spíše prozkoumat odpovídající praxi ESLP, EVSP a dalších lidskoprávních orgánů Rady Evropy. První podkapitola této části příspěvku se zaměří specificky na práva starších osob, týkající se ozbrojených konfliktů, v judikatuře ESLP.

2.1 JUDIKATURA ESLP A OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV STARŠÍCH OSOB V SOUVISLOSTI S OZBROJENÝM KONFLIKTEM NA UKRAJINĚ

Ozbrojený konflikt na Ukrajině probíhá od roku 2014 a zahrnuje jak odpovědnost Ruska, tak i Ukrajiny. Tento článek nebude provádět rozbor otázky jurisdikce,⁵⁶

⁵² Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis: a toolkit for member states.

⁵³ Agreement on the Exchange of War Cripples between Member Countries of the Council of Europe with a view to Medical Treatment (ETS No. 020), 1955.

⁵⁴ Agreement between the Member States of the Council of Europe on the issue to Military and Civilian War-Disabled of an International Book of Vouchers for the repair of Prosthetic and Orthopaedic Appliances (ETS No. 040), 1962.

⁵⁵ European Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitation to Crimes against Humanity and War Crimes (ETS No. 082).

⁵⁶ K otázce jurisdikce viz ECtHR, *Georgia v. Russia* (II) [GC], no. 38263/08, § 144, 21. 1. 2021; a ECtHR, *Ukraine v. Russia (re Crimea)* (dec.) [GC], no. 20958/14, no. 38334/18, § 338, 16. 12. 2020.

derogací Ukrajiny⁵⁷ a speciálního plánu ESLP ze dne 17. prosince 2018,⁵⁸ který pozastavil projednání individuálních stížností týkajících se porušení lidských práv v zóně válečných operací. Pozornost se soustředí na judikaturu ESLP, která se přímo týká práv starších osob postižených válkou na Ukrajině nebo se může dotýkat práv seniorů v souvislosti s ozbrojeným konfliktem.⁵⁹ Ozbrojené útoky, ale i deprivace světla a tepla, nepochybně ohrožují život seniorů (čl. 2 EÚLP) a za určitých okolností mohou být vykládány jako porušení čl. 3 EÚLP (zákaz nelidského zacházení). Velmi často dochází ke škodám na majetku (čl. 1 Protokolu č. 1 k EÚLP) a omezení práva na přístup k soudu (čl. 6 EÚLP).

Rozsudek ESLP ve věci *Tsezar a další proti Ukrajině*⁶⁰ se týkal skupiny sedmi ukrajinských důchodců, kteří před ESLP namítali nemožnost dosáhnout spravedlnosti před soudem v Doněcku. Stěžovatelé byli registrováni jako příjemci sociálních dávek u různých oddělení Penzijního fondu Ukrajiny v Doněcku. V roce 2014 po vypuknutí konfliktu na východní Ukrajině, který zasáhl Doněckou a Luhanskou oblast, byla pravomoc soudů v Ukrajinou nekontrolovaných oblastech převedena na příslušné soudy v sousedních regionech na území kontrolovaném vládou. Následně byly v Doněcké a Luhanské oblasti pozastaveny všechny výplaty sociálních dávek, včetně důchodů. Stěžovatelé s odvoláním na článek 6 a článek 1 Protokolu č. 1 k EÚLP tvrdili, že neměli možnost se odvolat proti pozastavení výplaty důchodů u místních soudů, protože tyto byly vyňaty ze systému soudnictví Ukrajiny. ESLP rozhodl, že k porušení článku 6 EÚLP (právo na spravedlivý proces) v tomto případě nedošlo, protože nemožnost stěžovatelů uplatnit své nároky u soudů ve městě jejich bydliště nenarušila samotnou podstatu jejich práva na přístup k soudu. Omezení tohoto práva bylo způsobeno objektivní skutečností nepřátelských akcí v oblastech, které vláda nekontrolovala, a s ohledem na objektivní překážky, kterým musely ukrajinské orgány čelit, nebylo nepřiměřené. Pokud jde o porušení článku 1 Protokolu č. 1 k EÚLP (právo na majetek), zde ESLP prohlásil námitku za nepřijatelnou pro nevyužití vnitrostátních prostředků nápravy. Upozornil na to, že nic nebránilo stěžovatelům obrátit se na soudy mimo oblasti nekontrolované vládou.

ESLP v této věci nehodnotil individuální situaci každého ze stěžovatelů, z nichž nejstarší byl narozen v roce 1926, a skutečnost, že by pro ně mohla být cesta k soudu mimo místa bydliště opravdu velmi obtížná. ESLP zde také neposuzoval majetkové poměry stěžovatelů a náklady spojené s vycestováním do jiného regionu za účelem účasti na soudním řízení (cestovné, ubytování, stravné),⁶¹ nemluvě o komplikacích spojených s překročením hranice mezi územími kontrolovanými vládou a povstalci. Nicméně pokud by předmětné soudní řízení nevyžadovalo osobní přítomnost stěžovatelů,

⁵⁷ Detailní informace o derogacích Ukrajiny lze nalézt zde: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=0>.

⁵⁸ Viz ECtHR, ECtHR to adjourn some individual applications on Eastern Ukraine pending Grand Chamber judgment in related inter-State case [online]. 17. 12. 2018 [cit. 2022-10-19]. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=003-6282063-8189102&filename=ECHR%20to%20adjourn%20some%20individual%20applications%20related%20to%20Eastern%20Ukraine.pdf>. Tento plán se po 24. únoru 2022 pravděpodobně vztahuje na celé území Ukrajiny.

⁵⁹ Viz poznámku k metodice vyhledávání judikatury ESLP v souvislosti s covidem-19.

⁶⁰ ECtHR, *Tsezar and Others v. Ukraine*, no. 73590/14 a 6 dalších, 13. 2. 2018.

⁶¹ Ukrajina je poměrně rozsáhlá země a s ohledem na omezení veřejné dopravy mezi částí Ukrajiny kontrolované vládou a povstalci se jedná o cestu, kterou je téměř nemožné absolvovat za jeden den.

Ize argumentaci ESLP považovat za vyhovující. Skutečný problém stěžovatelů však spočívá v tom, že ukrajinská vláda odmítla vyplácet důchody osobám na okupovaných územích, a tedy pro obdržení důchodu by se museli přestěhovat na území kontrolované vládou Ukrajiny. Toto stěhování by mohlo být pro mnohé starší osoby velmi komplikované s ohledem na to, že by si ze svého ukrajinského důchodu nedokázaly uhradit pronájem nemovitosti a pracovat v tomto věku už nejsou schopny. Navíc by došlo k přerušování sociálních vazeb, které mají pro lidi ve starším věku větší význam: nová přátelství se vytvářejí velmi obtížně.

Při rozhodování v této věci ESLP odkázal na svůj rozsudek ve věci *Khlebiak proti Ukrajině*⁶² (případ se týkal nemožnosti podat odvolání ve věci, protože se spis ztratil v Luhansku), kde dospěl k závěru, že vnitrostátní orgány přijaly veškeré kroky, které se od nich rozumně daly očekávat, aby zajistily řádné fungování soudního systému obyvatelům území, která jsou v současnosti mimo kontrolu vlády. Logika ESLP je v obou těchto případech stejná, a tedy můžeme předpokládat, že komplikovaná situace na Ukrajině bude vyložena ve prospěch ukrajinské vlády a případná porušení lidských práv starších osob v tuto chvíli nebudou předmětem odsuzujících rozsudků proti Ukrajině.

Rozbor předmětné judikatury ESLP k dnešnímu dni neodhalil ani jeden judikát, který by konstatoval porušení lidských práv seniorů v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na Ukrajině. Pro účely posouzení případného rozhodování ESLP v těchto věcech do budoucna je zapotřebí prozkoumat judikaturu ESLP týkající se války obecně. Rozhodovací praxe ESLP k otázce práva ozbrojených konfliktů je velmi rozsáhlá.⁶³ Obecné zásady ochrany obětí války⁶⁴ a potrestání válečných zločinců se budou týkat také starších osob. Dále se podíváme, zda ESLP ve své judikatuře přihlíží specificky k věku starších osob za účelem poskytnutí větší ochrany v případě ozbrojeného konfliktu nebo v souvislosti s jeho důsledky.

Za zmínku v tomto ohledu stojí rozsudek ve věci *Taştan proti Turecku*.⁶⁵ Věc se sice netýkala přímo války, ale povinnosti stěžovatele absolvovat v pokročilém věku vojenskou službu, což s případným ozbrojeným konfliktem nepochybně souvisí. Stěžovatel, narozený v roce 1929, musel nastoupit vojenskou službu ve věku 71 let. Byl za pomoci donucení odveden a lékařská prohlídka ho shledala způsobilým pro vojenskou službu. Prošel tedy měsíčním školením pro nové brance, kde byl nucen účastnit se stejných aktivit a fyzických cvičení jako mladí muži. Stěžovatel tvrdil, že byl během výcviku vystaven ponižujícímu zacházení a byl terčem různých vtipů. Protože neměl zuby, měl problémy s jídlem v kasárnách. Kvůli teplotám, které během výcviku klesaly až k minus 30 °C, trpěl také srdečními a plicními problémy. Nakonec tvrdil, že po celou dobu své vojenské služby neměl žádné prostředky ke komunikaci s rodinou. Po vojenském výcviku byl stěžovatel převelen k pěší brigádě, kde se jeho zdravotní stav ještě zhoršil. Dvakrát byl vyšetřen lékařem a poté byl přijat do vojenské nemocnice, kde nakonec

⁶² ECtHR, *Khlebiak v. Ukraine*, no. 2945/16, 25. 7. 2017.

⁶³ Viz například ECtHR. Factsheet – Armed conflicts [online]. 2022 [cit. 2022-10-19]. Dostupné na: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Armed_conflicts_ENG.pdf.

⁶⁴ Viz například stížnosti týkající se práva na život – článek 2 EÚLP; zákaz mučení – článek 3 EÚLP; právo na rodinný život – článek 4 EÚLP a další.

⁶⁵ ECtHR, *Taştan v. Turkey*, no. 63748/00, 4. 3. 2008.

získal potvrzení o osvobození od vojenské služby z důvodu selhání srdce a vysokého věku. V řízení před ESLP turecká vláda tvrdila, že v souladu s praxí uplatňovanou v podobných případech byly stěžovatelovy osobní záznamy týkající se jeho vojenské služby zničeny, a tedy zmíněné skutečnosti nelze prokázat.

Před ESLP stěžovatel namítal především porušení článku 3 EÚLP (zákaz mučení) ve spojení s článkem 13 EÚLP (právo na účinné opravné prostředky). Vzhledem k tomu, že úřady zničily záznamy o stěžovatelově vojenské službě, měl ESLP k dispozici jen málo informací, kromě stěžovatelových prohlášení o okolnostech jeho vojenské služby nebo o tom, jak stěžovatel, který hovořil pouze kurdsy, mohl sdělovat své stížnosti lékařům a svým nadřízeným. Bylo však prokázáno za nesporné, že stěžovatel, kterému bylo v rozhodné době 71 let, vykonal část své vojenské služby mezi 15. březnem a 26. dubnem 2000, včetně měsíčního výcviku. I když při povolání do vojenské služby nevykazoval žádné známky zhoršeného zdravotního stavu, po měsíci nucené účasti na vojenském výcviku určeném pro dvacetileté brance musel být hospitalizován. ESLP konstatoval, že povolat stěžovatele k vojenské službě a přimět ho, aby se účastnil výcviku šitého na míru mnohem mladším rekrutům, bylo obzvláště ponižující zkušeností a ovlivnilo jeho důstojnost. Způsobilo mu utrpení přesahující to, co by mohl zažít každý muž, když byl nucen vykonávat vojenskou službu, a samo o sobě se rovnalo ponižujícímu zacházení ve smyslu článku 3 EÚLP. Vzhledem k tomu, že ve vnitrostátním právu neexistovalo žádné ustanovení, které by mu umožňovalo zajistit nápravu na vnitrostátní úrovni, a s ohledem na zničení jeho záznamů z vojenské služby, ESLP zamítl předběžnou námitku vlády o nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků a uzavřel, že došlo také k porušení článku 13 v kombinaci s článkem 3 EÚLP. Tento judikát ESLP svědčí o tom, že povolání osob do vojenské služby ve starším věku může být v rozporu s lidskoprávními standardy.

Pokud jde o páčání válečných zločinů, judikatura ESLP svědčí o tom, že ani pokročilý věk stěžovatele nemůže být důvodem pro nestíhání. Tomuto nasvědčuje rozsudek Velkého senátu ESLP ve věci *Kononov proti Lotyšsku*.⁶⁶ Stěžovatel se narodil v roce 1923. Dne 27. května 1944 stěžovatel a jeho jednotka zabili několik osob ve vesnici Mazie Bati (Lotyšsko), protože údajně kolaborovaly s Němci a udávaly partyzány. V roce 1996 přijal lotyšský parlament „*Deklaraci o okupaci Lotyšska*“, kde připojení lotyšského území k SSSR v roce 1940 bylo označeno za „vojenskou okupaci“. V roce 2000 (ve věku 77 let) byl stěžovatel v Lotyšsku odsouzen za události ze dne 27. května 1944. Vzhledem k tomu, že byl již vyššího věku, churavý a neškodný, byl mu uložen trest odnětí svobody v délce jednoho roku a osmi měsíců. Před ESLP stěžovatel zejména tvrdil, že jeho odsouzení za válečné zločiny v důsledku jeho účasti na událostech dne 27. května 1944 bylo porušením článku 7 EÚLP (zákaz trestu bez zákona), protože v předmětné době jeho jednání nebylo trestné. ESLP s názorem stěžovatele nesouhlasil. Uvedl, že v době, kdy došlo k předmětným událostem, byly stěžovatelovy činy definované s dostatečnou dostupností a předvídatelností v zákonech a obyčejích války, a proto uzavřel čtrnácti hlasy proti třem, že článek 7 EÚLP nebyl porušen. ESLP při posouzení

⁶⁶ ECtHR, *Kononov v. Latvia* [GC], no. 36376/04, 17. 5. 2010.

případu nehodnotil stáří stěžovatele a nezabýval se tím, že v tak pokročilém věku byl vystaven odnětí svobody kvůli událostem, které nastaly před více než padesáti lety.

Existuje rozsáhlá judikatura ESLP k právu ozbrojených konfliktů,⁶⁷ která se může dotýkat i práv starších osob. Cílem této části příspěvku není poskytnout vyčerpávající seznam případů, ale pouze naznačit jakým směrem se může ubírat rozhodovací praxe ESLP.

V další části se podíváme na prohlášení EVSP a dalších orgánů Rady Evropy ve vztahu ke konfliktu na Ukrajině a zvláštní ochraně práv starších lidí.

2.2 PRAXE EVSP A DALŠÍCH ORGÁNŮ RADY EVROPY PŘI OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV STARŠÍCH OSOB V SOUVISLOSTI S OZBROJENÝM KONFLIKTEM NA UKRAJINĚ

Pokud se podíváme na webové stránky EVSP, CPT a mnohých dalších lidskoprávních orgánů Rady Evropy, zjistíme, že na rozdíl od covidu-19 zde nenajdeme k tématu války na Ukrajině speciální odkazy a publikace. Rubrika s názvem „*War in Ukraine*“⁶⁸ je přítomná pouze na hlavní stránce Rady Evropy, ale tady se mluví především o otázce ukončení členství Ruské Federace v Radě Evropy dne 16. března 2022 a s tím spojenými následky. Rozbor lidských práv a svobod jednotlivých kategorií osob (včetně starších lidí) v souvislosti s válkou na Ukrajině zde nenajdeme. Rubrika „*War in Ukraine*“ pojednává o válce na Ukrajině pouze v roce 2022. První zmínka se týká společného vyjádření členských států Rady Evropy k napjaté situaci na hranicích Ukrajiny ze dne 15. února 2022.⁶⁹

Článek 30 Evropské sociální charty má název „*Derogace v době války nebo nouzového stavu*“ a stanoví, že v době války nebo v případě jiného veřejného nebezpečí, které ohrožuje život národa, může jakákoliv smluvní strana přijmout opatření derogující ze závazků podle této Charty v míře striktně vyžadované naléhavostí situace za předpokladu, že takováto opatření nejsou v rozporu s jinými závazky podle mezinárodního práva. Toto ustanovení je obdobné s článkem 15 EÚLP. Na rozdíl od EÚLP Ukrajina své závazky podle Charty nederogovala. Samotný **EVSP** nevěnuje zvláštní pozornost válce na Ukrajině, a tudíž ani lidským právům starších osob v této situaci. Stránky EVSP obsahují profil každé země, která je stranou Charty. Pokud se podíváme na profil Ukrajiny,⁷⁰ zjistíme, že není stranou příslušného Protokolu, proto neparticipuje na proceduře kolektivních stížností, a tedy nemůžeme mluvit o případných návrzích na porušení lidských práv starších osob na jejím území. Rusko taktéž není ani nebylo stranou systému kolektivních stížností Charty, tedy se nemůže ani zde očekávat aktivita

⁶⁷ Factsheet – Armed conflicts.

⁶⁸ War in Ukraine: Follow up. In: *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-24]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/portal/war-in-ukraine/follow-up>.

⁶⁹ Newsroom: Council of Europe leaders make joint statement on Ukraine. In: *Council of Europe* [online]. 15. 2. 2022 [cit. 2022-10-24]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-leaders-make-joint-statement-on-ukraine>.

⁷⁰ Ukraine. In: *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-10-24]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/ukraine>.

občanské společnosti.⁷¹ Ukrajina pravidelně podává národní zprávy. Poslední z nich ze dne 27. srpna 2021 hovoří o tom, že nová právní úprava, týkající se práv starších osob, bere v potaz zkušenosti evropských zemí.⁷² Vláda Ukrajiny ve zprávě z roku 2021 pochopitelně zmiňuje i vliv války na obyvatelstvo země, avšak nespecifikuje potřeby starších lidí v tomto ohledu. Najdeme zde pouze obecnou zmínku o tom, že státní správa oblasti a města Kyjeva pravidelně pořádá literární večery pro seniory, válečné a pracovní veterány.⁷³ Zpráva vlády Ukrajiny ale nehovoří o případných porušeních lidských práv seniorů v souvislosti s válkou.

V prohlášení Dunji Mijatović, **komisařky Rady Evropy pro lidská práva**, ze dne 30. září 2022, k mezinárodnímu dni starších osob⁷⁴ opět nenajdeme nic, co by souviselo s ozbrojeným konfliktem na Ukrajině nebo válkou obecně. Naopak zmínka o covidu-19 je zde přítomna.⁷⁵

CPT na svých stránkách publikuje především zprávy z návštěv zemí, které proběhly v nedávné době, nepíše nic o ozbrojeném konfliktu na Ukrajině. Dozvíme se zde pouze, že návštěva Ukrajiny je plánována na rok 2022.⁷⁶ Zpráva z této návštěvy se objeví pravděpodobně až v roce 2023. Není zřejmé, zda se bude týkat specificky i lidských práv seniorů. Poslední zpráva CPT o stavu lidských práv na Ukrajině je z roku 2020⁷⁷ a lidským právům starších osob za ozbrojeného konfliktu se nevěnuje. CPT standardy⁷⁸ mají speciální kategorii pro ženy a děti, ale nikoliv pro starší osoby. Zvláštní kategorie není stanovená ani pro práva osob zbavených osobní svobody za ozbrojených konfliktů.

V roce 2020 **Benátská komise Rady Evropy** připravila zprávu o nouzových stavech.⁷⁹ Z pochopitelných důvodů tato zpráva neobsahuje informaci ohledně ozbrojeného konfliktu na Ukrajině, ale uvádí válku jako příklad nouzového stavu.⁸⁰ Zpráva Benátské komise pamatuje také na lidská práva starších osob za stavu nouze a mnohokrát přitom hovoří o koronaviru. Na jednom místě dokonce přímo uvádí, že „covid-19 je

---

⁷¹ Department of the European Social Charter, Directorate General Human Rights and Rule of Law. Russian Federation and the European Social Charter [online]. Council of Europe, 2022 [cit. 2022-10-26]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805ac116>.

⁷² 13th National Report on the implementation of the European Social Charter submitted by the government of Ukraine, registered by the Secretariat on 27 August 2021, s. 44.

⁷³ Tamtéž, s. 55.

⁷⁴ Statement: International Day of Older Persons – taking action to ensure the full enjoyment of human rights throughout life. In: *Council of Europe: Commissioner for Human Rights* [online]. 30.9. 2022 [cit. 2022-10-24]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/international-day-of-older-persons-taking-action-to-ensure-the-full-enjoyment-of-human-rights-throughout-life>.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ News 2021: Council of Europe anti-torture Committee announces periodic visits to eight countries in 2022. In: *Council of Europe: European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)* [online]. 29. 7. 2021 [cit. 2022-10-24]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-announces-periodic-visits-to-eight-countries-in-2022>.

⁷⁷ CPT, Ukraine: Visit 2020, CPT/Inf (2020) 40, Section: 2/13 ze dne 30. 11. 2020.

⁷⁸ Standards and tools. In: *Council of Europe: European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)* [online]. [cit. 2022-10-26]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/cpt/standards>.

⁷⁹ CDL-AD(2020)014, Report Respect for Democracy, Human Rights and the Rule of Law During States of Emergency...

⁸⁰ Tamtéž, s. 3.

velkým rizikem pro starší lidi“⁸¹ s tím, že omezení svobody pohybu během koronakrizy mělo na seniory velký dopad. Zpráva upozorňuje také na nezbytnost zajistit volební práva starších osob během nouzových stavů (i za trvání ozbrojených konfliktů)⁸² a zdůrazňuje, že senioři jsou obzvlášť zranitelnou skupinou zejména pro svou mnohdy omezenou kapacitu používat internet a další nové technologie.

Nehledě na určité zmínky o nezbytnosti ochrany lidských práv starších lidí za ozbrojených konfliktů a odsouzení války na Ukrajině orgány Rady Evropy nenajdeme zde žádný systémový přístup k ochraně lidských práv seniorů za války. Lze tedy konstatovat, že v rámci lidskoprávních institucí Rady Evropy absentuje speciální úprava, která by se vztahovala na ochranu lidských práv starších lidí za ozbrojených konfliktů. Ani významná publikace Rady Evropy s názvem „*Prosazování lidských práv starších osob*“⁸³ neobsahuje o tomto tématu žádnou informaci.

ZÁVĚRY

Cílem tohoto příspěvku bylo provést analýzu dokumentů orgánů Rady Evropy, které se týkají ochrany lidských práv starších lidí za krizových situací, a to na příkladu dvou nedávných mimořádných událostí, covidu-19 a války na Ukrajině. I když obě tyto situace mají společné rysy a v případě obou lze vyhlásit nouzový stav (*state of emergency*), reakce orgánů Rady Evropy na tyto krizové situace byla velmi odlišná. Pokud v případě koronakrizy byla právům starších osob věnována opravdu velká pozornost, o případném porušení lidských práv seniorů v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na Ukrajině se téměř nemluví. Příčinou takového postoje Rady Evropy může být především to, že na covid-19 umíraly převážně starší osoby a oběťmi ozbrojených útoků jsou hlavně mladí vojáci; důsledky války na Ukrajině navíc pociťuje veškeré obyvatelstvo země bez ohledu na věk.

Dalším důvodem toho, že ochraně lidských práv starších osob se za koronakrizy věnovalo více pozornosti než postavení seniorů během války na Ukrajině, je to, že covid-19 přímo zasáhl veškeré členské státy Rady Evropy, zatímco konflikt na Ukrajině zůstává v mezích území jednoho členského státu. Příliv osob prchajících před válkou vnímají i další státy Rady Evropy, ale většinu populace uprchlíků⁸⁴ činí ženy s dětmi, nikoliv starší lidé. S ohledem na obtížnost cestování v pokročilém věku starší lidé naopak často zůstávají doma i v případě, kdy jim hrozí nebezpečí. Tuto skutečnost potvrzuje i výše popsáný rozsudek ESLP ve věci *Tsezar a další proti Ukrajině*,⁸⁵ kde se skupina ukrajinských důchodců rozhodla zůstat v Doněcku, i když ukrajinská vláda odmítla vyplácet důchody osobám na okupovaných územích.

⁸¹ Tamtéž, odst. 48, s. 21.

⁸² Tamtéž, s. 23.

⁸³ The promotion of human rights of older persons / La promotion des droits de l'homme des personnes âgées [online]. Council of Europe, 2019 [cit. 2022-10-26]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/promotion-of-human-rights-of-older-persons/16809fb9bf>.

⁸⁴ Nikoliv ve smyslu Úmluvy o právním postavení uprchlíků z 28. 7. 1951.

⁸⁵ ECtHR, *Tsezar and Others v. Ukraine*, no. 73590/14 a 6 dalších, 13. 2. 2018.

Společným pro obě zkoumané krizové situace je to, že ESLP má snahu ponechat státům široký prostor pro uvážení a ve většině svých rozsudků dospívá k závěru, že omezení zavedená vládami v souvislosti s koronavirem nebo válkou na Ukrajině byla nezbytná v demokratické společnosti. Velká část stížností na porušení lidských práv v souvislosti s opatřeními zavedenými vládami v rámci boje s covidem-19 byla prohlášena ESLP za nepřijatelnou ve smyslu článku 35 EÚLP, a to buď pro absenci postavení oběti, nevyužití vnitrostátních prostředků nápravy, nebo pro zneužití práva na stížnost. Ochrana lidských práv seniorů na Ukrajině na základě EÚLP je navíc ztížena tím, že Rusko přestalo být stranou této úmluvy a ESLP rozhodl o pozastavení projednávání velké části individuálních stížností týkajících se tohoto ozbrojeného konfliktu.

S ohledem na to, že se jedná o poměrně nové záležitosti, v databázích orgánů Rady Evropy zatím nenajdeme rozsáhlá vyjádření k údajnému porušení lidských práv seniorů ani v době covidu-19, ani během války na Ukrajině. Instrukce a prohlášení orgánů Rady Evropy učiněné ve vztahu ke koronaviru mohou sloužit pro členské státy jako vodítko standardů ochrany lidských práv seniorů v případě této nebo obdobné krizové situace. Ve vztahu k ochraně práv starších osob za války, vyjma zprávy Benátské komise o nouzových situacích, která se týká pouze určité kategorie lidských práv, speciální doporučení nenajdeme.⁸⁶

Celkově lze uzavřít, že mechanismy nabízené Radou Evropy k ochraně lidských práv se vztahují i na práva seniorů. Není tedy zapotřebí přijímat speciální mezinárodní smlouvu, která by se věnovala ochraně lidských práv starších osob. Nicméně hodně záleží na praktické aplikaci takových práv, zvláště v období krizových situací. Pokud by standard praktického dodržování lidských práv v případě seniorů značně poklesl, bylo by namísto uvažovat o přijetí speciálního nástroje ochrany seniorů, včetně odpovídajícího kontrolního mechanismu, např. ve formě výboru Rady Evropy pro tuto agendu. Otázkou je, zda by členské státy, jejichž rozpočty již tak utrpěly újmu následkem covidu-19 a řešení důsledků války na Ukrajině, byly ochotny brát na sebe další závazky. V každém případě lze očekávat, že téma ochrany lidských práv seniorů bude v čase nabývat na intenzitě, a to nejen v souvislosti s nezbytným vyhodnocením poznatků získaných v souvislosti s řešením mimořádných situací, ale i z důvodu celkového stárnutí populace v Evropě.

JUDr. Mgr. Alla Tymofeyeva, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
tymofeya@prf.cuni.cz
ORCID: 0000-0002-3037-5888

---

⁸⁶ Odlišnou je situace například v OBSE, kde nalézáme zprávu s názvem *Monitoring the situation of older persons deprived of liberty in the context of the COVID-19 pandemic*. In: *OSCE* [online]. 25. 5. 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné na: <https://www.osce.org/odihr/519003>; nebo debatu na téma *Older People Deprived of Liberty: Monitoring the Risks*. In: *OSCE* [online]. 15. 5. 2021 [cit. 2022-11-03]. Dostupné na: <https://www.osce.org/odihr/489517>.